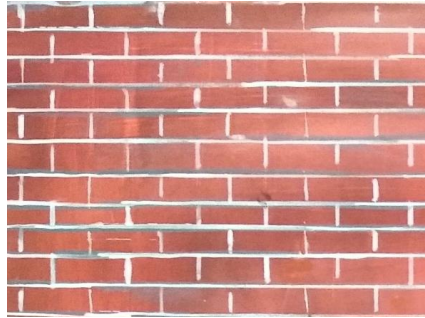

Συγκρουσιακά Διαζύγια: «Σταυροδρόμια και Αδιέξοδα»

DOI στην Αγγλική μετάφραση του άρθρου *Systemic Thinking & Psychotherapy*, 28, 8-13.

<https://doi.org/10.82070/SYST20262803>

Δημήτρης Μαγριπλής, Ψυχίατρος Παιδιών και Εφήβων- Διευθυντής Ε.Σ.Υ. (ΚΨΥ Αγ. Παρασκευής)- Συστημικός Θεραπευτής- Επόπτης- Εκπαιδευτής

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παρόν άρθρο αναφέρεται στην κλινική και θεραπευτική εμπειρία ειδικών επιστημόνων που υποδέχονται αιτήματα (από ωφελούμενους ή εισαγγελικές και δικαστικές αρχές) σε Δημόσιες Κοινοτικές Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας και αφορούν συγκρουσιακά διαζύγια (υψηλής τάξεως) και τη διαχείρισή τους.

Τα συγκρουσιακά διαζύγια ως «εντροπικές» διεργασίες έχουν μία αυξημένη «περιπλοκότητα» και αυξημένη «ενδεχομενικότητα» και χρήζουν μια πολυεπίπεδη και πολυεστιακή προσέγγιση. Χρειάζεται εκπαίδευση, εξειδικευμένη γνώση και εμπειρία, από τους αξιολογητές- θεραπευτές.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο υπάρχει αυξημένη συμπλοκότητα όταν συναντιούνται τα συστήματα παροχής υπηρεσιών και ο Νόμος, όπου δεν υπάρχει η κουλτούρα των συνεργειών σε επίπεδο θεσμών, φορέων, δικτύων.

Η «επιγενετική εξέλιξη» των θεραπειών (κυρίως στην θεραπευτική διαμεσολάβηση), η δομή και η λειτουργία της ευρύτερης διεπιστημονικής ομάδας, η αναστοχαστική σκέψη, η επικοινωνία με το έξω σύστημα της οικογένειας και το μακροσύστημα των υπηρεσιών με όρους διαδραστικής συναλλαγής δημιουργούν ένα «ασφαλές πλαίσιο» την διαχείριση μιας «κρίσης» όπου αλήθειες και ψέματα προσεγγίζονται, διερευνώνται και αξιολογούνται συνεχώς.

Δίκτυα και Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας στην Κοινότητα

Οι Υπηρεσίες Ενηλίκων και οι Υπηρεσίες Παιδιών και Εφήβων των Κέντρων Ψυχικής Υγείας λειτουργούν μέσα σε ένα ευρύ δίκτυο συνεργασιών με θεσμούς και υπηρεσίες της κοινότητας, το οποίο υποστηρίζει την ολοκληρωμένη αντιμετώπιση των αναγκών των ενηλίκων, των παιδιών, των εφήβων και των οικογενειών τους. Στο δίκτυο αυτό περιλαμβάνονται το νομικό σύστημα και οι αστυνομικές αρχές, οι εκπαιδευτικές δομές και η εκπαιδευτική κοινότητα, καθώς και εξειδικευμένοι φορείς όπως τα ΚΕΔΑΣΥ. Παράλληλα, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι κοινωνικές υπηρεσίες των δήμων, τα κέντρα υγείας και οι μονάδες πρωτοβάθμιας φροντίδας, οι ιδιωτικές κλινικές, καθώς και οι δομές της ψυχικής υγείας, όπως οι νοσηλευτικές υπηρεσίες στον ψυχιατρικό τομέα, οι υπηρεσίες εξωνοσοκομειακής περίθαλψης και οι μονάδες ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης που λειτουργούν στο πλαίσιο νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου ή κοινωνικών συνεταιρισμών (ΚΟΙΣΠΕ). Η συνεργασία μεταξύ αυτών των φορέων είναι συχνά απαραίτητη για τη διασφάλιση της συνέχειας της φροντίδας, τον συντονισμό των παρεμβάσεων και την αποτελεσματική υποστήριξη των ωφελούμενων σε σύνθετες ψυχοκοινωνικές καταστάσεις.

Συστήματα σε αλληλεπίδραση

Η δυναμική μιας οικογενειακής σύγκρουσης διαμορφώνεται μέσα από την αλληλεπίδραση πολλαπλών πλαισίων που επηρεάζουν τόσο την εμφάνιση όσο και την εξέλιξη της. Στο επίκεντρο βρίσκεται το «σύστημα σε σύγκρουση», το οποίο συγκροτείται από το πλαίσιο των διενέξεων και το πλαίσιο των ισχυρισμών, δύο διαστάσεις που βρίσκονται σε συνεχή και αμφίδρομη σχέση. Το σύστημα αυτό συνδέεται στενά με το προηγούμενο οικογενειακό πλαίσιο, δηλαδή το ιστορικό των σχέσεων, των εμπειριών και των αλληλεπιδράσεων της οικογένειας, το οποίο επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο εκδηλώνεται η σύγκρουση. Παράλληλα, η εξέλιξη και η διαχείριση της σύγκρουσης επηρεάζονται από το νομικό πλαίσιο, που περιλαμβάνει θεσμικές διαδικασίες και αποφάσεις, από το κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο, το οποίο διαμορφώνει τις αντιλήψεις, τις αξίες και τις κοινωνικές προσδοκίες γύρω από την οικογένεια και τη γονεϊκότητα, καθώς και από το θεραπευτικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο αναπτύσσονται παρεμβάσεις υποστήριξης, αξιολόγησης και αποκατάστασης των σχέσεων. Τα πλαίσια αυτά βρίσκονται σε συνεχή αλληλεπίδραση, επηρεάζοντας τον τρόπο με τον οποίο διατυπώνονται οι ισχυρισμοί, εξελίσσονται οι διενέξεις και λαμβάνονται οι σχετικές αποφάσεις.

Οι έννοιες που κυρίως νοηματοδοτούν και ταυτόχρονα νοηματοδοτούνται μέσα από την επικοινωνία των πλαισίων είναι ορισμένες βασικές κατηγορίες που επηρεάζουν την κατανόηση και τη διαχείριση των υποθέσεων. Πρώτα απ' όλα, κεντρική θέση κατέχει η σύγκρουση, η οποία λειτουργεί τόσο ως κατάσταση που προκύπτει από τις αλληλεπιδράσεις των εμπλεκόμενων όσο και ως παράγοντας που παράγει νέες εντάσεις. Παράλληλα, συχνά παρατηρείται σύγχυση γύρω από τους όρους «βάσιμος» και «μη βάσιμος» ισχυρισμός, γεγονός που επηρεάζει την αξιολόγηση των αναφορών. Σημαντική είναι επίσης η διάκριση μεταξύ ψευδούς και κατασκευασμένου ισχυρισμού, καθώς η δεύτερη περίπτωση μπορεί να αποτελεί αποτύπωμα μιας συγκεκριμένης διαδικασίας διαμόρφωσης της αφήγησης. Επιπλέον, καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει η αρχή του «υπέρτατου συμφέροντος του παιδιού», η οποία αποτελεί βασικό κριτήριο λήψης

αποφάσεων. Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσονται έννοιες που σχετίζονται με τη γονεϊκή μέριμνα, όπως η επιμέλεια, η συνεπιμέλεια και η γονεϊκή επάρκεια, ενώ σημαντική είναι και η αναφορά σε εισαγγελική εντολή ή δικαστική απόφαση, οι οποίες καλούνται να υλοποιηθούν και να διεκπεραιωθούν στο πλαίσιο των θεσμικών διαδικασιών.

Παραπομπές από το Νομικό Σύστημα (συνδεδεμένα με συγκρουσιακά διαζύγια)

Προκύπτουν κυρίως από Εισαγγελικές παραγγελίες από την Εισαγγελία Ανηλίκων, προετοιμασία ανηλίκων για Ανακριτική διαδικασία, πραγματογνωμοσύνες, παραπομπές από επιμελητές, ανηλίκων, παραπομπές μέσω δικαστικών αποφάσεων. Οι πιο συχνές διατυπώσεις αιτημάτων είναι παιδοψυχιατρική εκτίμηση, παιδοψυχιατρική εκτίμηση και παρακολούθηση, Ψυχολογική υποστήριξη παιδιών και εφήβων και συμβουλευτική γονέων ή και οικογένειας.

Ενότητες Αιτημάτων Ε.Π και Εξυπηρετούμενων

Στο πλαίσιο των υπηρεσιών ψυχικής υγείας παιδιών και εφήβων ανακύπτουν συχνά ζητήματα που σχετίζονται με τη λειτουργία μιας οικογένειας και ιδιαίτερα με συγκρουσιακές σχέσεις μεταξύ των γονέων. Σε αυτά περιλαμβάνονται θέματα επαναπροσδιορισμού επικοινωνίας μεταξύ γονέα και παιδιού, συμπεριφορές που σχετίζονται με γονεϊκή αποξένωση, διεκδικήσεις επιμέλειας και δυσκολίες στην εφαρμογή της συνεπιμέλειας. Παράλληλα, εξετάζονται περιστατικά που αφορούν συναισθηματική κακοποίηση ή παραμέληση παιδιών και εφήβων, καθώς και περιπτώσεις σωματικής κακοποίησης. Οι αναφορές μπορεί να προέρχονται από τον έναν γονέα, από τρίτους- όπως γείτονες ή το σχολικό πλαίσιο- ή ακόμη και από τον ίδιο τον ανήλικο. Επιπλέον, συναντώνται καταγγελίες που σχετίζονται με σεξουαλική παρενόχληση, ασέλγεια ή σεξουαλική κακοποίηση, καθώς και περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας. Συχνά, στο πλαίσιο αυτών των συγκρουσιακών σχέσεων, οι γονείς προσέρχονται αναφέροντας κάποιο «σύμπτωμα» που εκδηλώνει το παιδί ή ο έφηβος, το οποίο όμως χρειάζεται να διερευνηθεί μέσα στο ευρύτερο οικογενειακό και σχεσιακό πλαίσιο.

Αξιολογητικές- Διερευνητικές Συνεδρίες (το σύνθημα)

Η διερεύνηση πραγματοποιείται μέσα από μια σειρά δομημένων συνεδριών που περιλαμβάνουν ατομικές συναντήσεις με τη μητέρα, τον πατέρα και τον ανήλικο, καθώς και κοινές συνεδρίες των γονέων και συνεδρίες με ολόκληρη την οικογένεια. Παράλληλα, πραγματοποιούνται συνεδρίες παρατήρησης της επικοινωνίας κάθε γονέα με το παιδί και, στο τέλος της διαδικασίας, συνεδρία ανακοίνωσης των συμπερασμάτων. Όταν κρίνεται απαραίτητο, μπορεί να συμμετέχουν μέλη του ευρύτερου οικογενειακού ή υποστηρικτικού πλαισίου ή επαγγελματίες από άλλες υπηρεσίες, ενώ ενδέχεται να πραγματοποιηθούν επιπλέον συνεδρίες με τους γονείς ή τον ανήλικο. Επίσης, μπορεί να γίνει πολυεπίπεδη αξιολόγηση του ανηλίκου (ψυχολογική, μαθησιακή, λογοθεραπευτική,

εργοθεραπευτική ή ψυχομετρική) από τη διεπιστημονική ομάδα και, εφόσον χρειαστεί, οι γονείς να παραπεμφθούν στο Τμήμα Ενηλίκων για ψυχολογική ή ψυχιατρική εκτίμηση.

Αναδυόμενα θέματα και κρυφή ατζέντα

Σε συγκρουσιακές καταστάσεις μεταξύ διαζευγμένων ή εν διαστάσει γονέων συχνά εμπλέκονται πολλαπλοί παράγοντες που επιδεινώνουν τη σύγκρουση. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται άλυτες διαπροσωπικές και συναισθηματικές εντάσεις, εκδικητική διάθεση και εχθρότητα -όπως προδοσία, δυσφήμιση ή συμπεριφορές γονεϊκής αποξένωσης- καθώς και η μετατροπή του παιδιού σε «λάφυρο» μέσα σε μια διαδικασία αντιπαράθεσης που στοχεύει στην πλήρη εξόντωση του άλλου γονέα. Παράλληλα, η προσαρμογή στη μετα-διαζύγιο περίοδο μπορεί να επιβαρύνεται από κοινωνικές και οικονομικές πιέσεις της ευρύτερης κοινωνικής πραγματικότητας, ενώ συχνά παρατηρείται εμπλοκή των οικογενειών καταγωγής. Επιπλέον, η ένταση μπορεί να συνδέεται με ψυχολογικές δυσκολίες, ψυχικές διαταραχές ή χαρακτηριστικά προσωπικότητας των γονέων, με οικονομικές διεκδικήσεις αλλά και με ακατάλληλη ή παραπλανητική καθοδήγηση από υποστηρικτικά πρόσωπα ή νομικούς εκπροσώπους.

Εμπλοκή Υπηρεσιών Υγείας με το Νομικό Σύστημα (Διαφοροποίηση και Διάδραση)

Το νομικό-δικαστικό σύστημα και το πλαίσιο της ψυχικής υγείας προσεγγίζουν τις οικογενειακές συγκρούσεις με διαφορετική λογική και στόχους. Στο νομικό πλαίσιο κυριαρχούν διαδικασίες που βασίζονται σε δικηγόρους, μάρτυρες και αποδεικτικά στοιχεία, με στόχο τη λήψη αποφάσεων και την απόδοση ευθυνών ή ποινών, οδηγώντας συχνά σε διακρίσεις μεταξύ «αθώων» και «ενόχων». Αντίθετα, το πλαίσιο της ψυχικής υγείας δίνει έμφαση στην αποδοχή, την εχεμύθεια και την αποφυγή κριτικής, επιδιώκοντας την αποενοχοποίηση, την κατανόηση των δυσκολιών και την παροχή στήριξης και συμβουλευτικής προς τα εμπλεκόμενα πρόσωπα.

Στη συνείδηση πολλών γονέων που προσέρχονται κατόπιν εισαγγελικής παραγγελίας, η υπηρεσία ψυχικής υγείας συχνά εκλαμβάνεται ως προέκταση του νομικού-δικαστικού συστήματος, γεγονός που φαίνεται από την προσκόμιση δικογράφων, την παρουσία δικηγόρων ή την επίκληση μαρτυριών συγγενών. Σε αυτό το πλαίσιο, διαγνωστικά εργαλεία όπως η ψυχολογική ή ψυχιατρική εκτίμηση ενός γονέα μπορεί να χρησιμοποιηθούν ως «όπλο» στις δικαστικές αντιπαραθέσεις. Παράλληλα, οι επαγγελματίες της ίδιας διεπιστημονικής ομάδας συχνά καλούνται να μετακινηθούν από τον ρόλο του «αξιολογητή» στον ρόλο του «θεραπευτή», ιδίως όταν η ανακοίνωση των εκτιμήσεων και προτάσεων δημιουργεί νέες δυναμικές στην υπόθεση. Η κατάσταση αυτή επιβαρύνεται από την έλλειψη επαρκών δομών ψυχικής υγείας και στελέχωσης, που θα επέτρεπαν σαφή διαχωρισμό μεταξύ αξιολόγησης και θεραπείας, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις επαναλαμβανόμενων εισαγγελικών εντολών με διαφορετικά αιτήματα. Επιπλέον, κατά τη διαδικασία παιδοψυχιατρικής εκτίμησης συχνά αποκρύπτονται σημαντικά στοιχεία που αφορούν τις σχέσεις των γονέων ή εκκρεμείς δικαστικές διαμάχες, γεγονός που δυσχεραίνει τη διαγνωστική και θεραπευτική προσέγγιση του

ανηλικίου. Οι πολλές και χρονίζουσες δικαστικές συγκρούσεις οδηγούν επίσης σε σημαντική ψυχική και οικονομική επιβάρυνση των εμπλεκόμενων, περιορίζοντας την ικανότητά τους να ασκήσουν αποτελεσματικά τον γονεϊκό τους ρόλο, ενώ παράλληλα παρατηρείται συχνά έλλειψη ενημέρωσης των υπηρεσιών ψυχικής υγείας από τις εισαγγελικές αρχές σχετικά με την εξέλιξη και την αξιοποίηση των πορισμάτων των εκθέσεων.

Παράδοξα

Στην πράξη, η εφαρμογή εισαγγελικών εντολών σε υποθέσεις που αφορούν παιδιά και οικογένειες συχνά συνοδεύεται από μια σειρά πρακτικών δυσκολιών και επικαλύψεων μεταξύ διαφορετικών πλαισίων. Παρατηρούνται πολλαπλές εισαγγελικές παραγγελίες για τα ίδια πρόσωπα και με το ίδιο αίτημα, ακόμη και όταν βρίσκεται σε εξέλιξη πραγματογνωμοσύνη από άλλο φορέα, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις η εισαγγελική εντολή χρησιμοποιείται αποκλειστικά ως μέσο επίσπευσης της διάγνωσης ή της θεραπευτικής διαδικασίας. Επιπλέον, μπορεί να ζητείται η διαμεσολάβηση της επικοινωνίας γονέα-παιδιού εντός υπηρεσίας του Ε.Σ.Υ. με δικαστική απόφαση χωρίς τη σύμφωνη γνώμη της διεπιστημονικής ομάδας, ή να επαναλαμβάνονται εισαγγελικές εντολές με το ίδιο αίτημα χωρίς να έχουν υλοποιηθεί οι προτάσεις προηγούμενων εκθέσεων. Σε ορισμένες περιπτώσεις δίνονται ακόμη και οδηγίες για συγκεκριμένο τρόπο θεραπευτικής παρέμβασης, παρακάμπτοντας τα πρωτόκολλα του θεραπευτικού πλαισίου. Παράλληλα, κατά τη διάρκεια της αξιολογητικής ή θεραπευτικής διαδικασίας μπορεί να προκύπτει μεγάλος αριθμός αιτημάτων για γραπτές διευκρινίσεις ή γνωματεύσεις από θεσμικούς φορείς, ενώ δεν λείπουν και ιδιαίτερα αιφνίδιες καταστάσεις, όπως η σύλληψη γονέα κατά τη διάρκεια συνεδρίας, που διαταράσσουν τη θεραπευτική διαδικασία.

Προτάσεις

Η φιλική προς το παιδί δικαιοσύνη επιδιώκει την αποφυγή επαναθυματοποίησης και την ταχεία εκτέλεση τόσο της κλινικής όσο και της δικαστικής διερεύνησης, κάτι που απαιτεί επαρκή στελέχωση. Απαραίτητη είναι η διακλαδικότητα και η διεπιστημονικότητα, με ενιαία λειτουργία των ομάδων των εμπλεκόμενων υπηρεσιών, ενώ σημαντικό ρόλο παίζει η συνεχής επιμόρφωση και μετεκπαίδευση όχι μόνο των επαγγελματιών υγείας αλλά και των νομικών, εισαγγελικών και δικαστικών λειτουργιών. Η λειτουργία οικογενειακών δικαστηρίων και υπηρεσιών διαμεσολάβησης, σε ποινικό και θεραπευτικό επίπεδο, ενισχύει την τεκμηριωμένη πρακτική και την αξιοποίηση εμπειριών, με συστηματοποίηση διαδικασιών και ιεράρχηση της σημασίας και σχετικότητας του ενδεχόμενου κινδύνου. Επιπλέον, η δημιουργία δικτύων στην κοινότητα και οι συνέργειες με φορείς όπως οι συμβουλευτικοί σταθμοί οικογενειών στους δήμους, η πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας, τα κέντρα ψυχικής υγείας και η εκπαιδευτική κοινότητα στοχεύουν στην έγκαιρη ανίχνευση και πρόληψη θεμάτων παραμέλησης και κακοποίησης, ειδικά σε περιβάλλοντα με συγκρουσιακές σχέσεις.